

Борисова О. В.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ВІДТВОРЕННЯ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. МАРТІНА «ГРА ПРЕСТОЛІВ»

Стаття присвячена комплексному дослідженню відтворення дискурсивних маркерів у перекладі. Дискурсивний маркер – це лінгвокогнітивний феномен, оскільки його функціонування в мові є необхідною умовою й засобом когнітивного регулювання дискурсивної взаємодії. У статті окремої уваги набуває аналіз комплексних трансформацій, які застосовуються під час перекладу дискурсивних маркерів. Частотний аналіз застосування перекладацьких трансформацій показує найуживаніші трансформації під час перекладу дискурсивних маркерів з англійської мови на українську.

Ключові слова: переклад, дискурсивний маркер, перекладацькі трансформації.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістичній науці все більший інтерес викликає вивчення мови як когнітивної здатності, що виражається у специфіці досліджень, спрямованих на виявлення особливостей функціонування мовних засобів, які беруть участь у процесах концептуалізації й категоризації. Переклад дискурсивних маркерів розглядається як перспектива, здатна в майбутньому доповнити й удосконалити наявні сьогодні концепції перекладацької еквівалентності. Також актуальність дослідження пояснюється й збільшенням уваги теоретиків і практиків перекладу (особливо художнього) до методів відтворення дискурсивних маркерів у художніх творах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискурсивні маркери допускають багатоаспектні підходи до свого вивчення. Як лінгвістичний феномен вони були досліджені з різних позицій: теорії дискурсу, лінгвістичної теорії, теорії когерентності, теорії релевантності, теорії аргументації, когнітивної теорії. Дискурсивний маркер вивчали такі науковці: Т. В. Жеребило, Б. Фрейзер, Д. Шиффрін, К. Л. Кисельова та Д. Пайар, М. В. Каменський, Л. В. Правикова, Д. Джеймс, Д. Блейкмор. Водночас перекладознавчий аспект у дослідженні дискурсивних маркерів, а саме методи їх відтворення, є сьогодні найменш вивченим, але необхідність у цьому постійно зростає. Сучасні дослідження та публікації показують, що переклад метафор залишається актуальною проблемою, яка давно цікавить перекладознавців.

Постановка завдання. У статті пропонується огляд основних способів відтворення дискурсив-

них маркерів в українському перекладі роману Дж. Мартіна «Гра престолів» [1], який виконаний В. Бродовим [2].

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що аналіз дискурсу досліджує основні процеси мовленнєвого продукування: способи зв'язку мовця/письменника і слухача/читача, структурну побудову спілкування комунікантами і вплив мови на повсякденне життя людини. Результати цих досліджень становлять методологічну базу вивчення дискурсивних маркерів. У цій сфері можна виділити такі проблеми: функціональне визначення дискурсивних маркерів, виявлення їхніх ознак і встановлення функцій, які маркери виконують у дискурсі.

Дискурсивні маркери є невіддільними елементами дискурсу, що вважаються неоднорідним класом незмінних слів, які «не збігаються за своїми функціональними й дистрибутивними якостями», але «формують єдиний лінгвістичний простір» [3, с. 4]. Вони також характеризуються ознаками національної мови й мислення і розглядаються як формальні експлікатори когнітивних зв'язків у структурі дискурсу. Будучи часто десемантизованими елементами розмовної мови, вживаними в дискурсивній функції, зокрема як засоби когезії та розгортання дискурсу, дискурсивні маркери мають риси когнітивної організації, від яких залежить можливість передачі структури знання або його оцінки.

Комплексне зіставлення українських і англійських дискурсивних маркерів та етноспецифічних компонентів допомагає зробити висновок про структурну роль цих елементів у тексті, класифі-

кувати їх відповідно до функцій, повніше осмислити можливість міжмовної еквівалентності під час перекладу й способи розв'язання лінгвістичних проблем тексту [4, с. 3].

Відтворюючи семантику дискурсивних маркерів, перекладачі вдаються до лексичних, лексико-стилістичних і граматичних заміни, перестановок, вилучення, додавання, а також запозичення й калькування. На метод відтворення впливають мовні особливості в подачі тема-рематичних зв'язків, традиції викладення інформації, стилістичні особливості оформлення текстів протокольних промов у різних культурах [4, с. 6].

Категорія дискурсивних маркерів має конвергентні та дивергентні риси в площині української та англійської мов. Правильне розуміння й відтворення функції маркерів активно сприяє адекватності перекладу.

Функціональне значення, ступінь складності граматичної структури, інтенція мовця, а також локалізація дискурсивних елементів у фразі впливають на їх просодичну реалізацію. Емоційність і зацікавленість мовця змушує його шукати індивідуальні засоби вживання дискурсивних елементів, що зрештою перетворюються на ідіостиль. Від інтерпретації перекладача залежить функціонування й локалізація відповідника в тексті перекладу, а також стилістична й змістова варіативність вжитих відповідників. Однак втрата дискурсивних елементів у результаті призводить до емоційної збідності тексту цільовою мовою, а в деяких випадках навіть і повної втрати змісту.

Дискурсивні маркери, що функціонують у романі Дж. Мартіна «Гра престолів», характеризуються різноманітністю з погляду своєї структури, семантики та виконуваної функції в тексті. В процесі перекладу дискурсивних маркерів в аналізованому романі перекладач повинен брати до уваги їхні семантичні, структурні та функціональні особливості, щоб правильно відтворити зміст художнього твору українською мовою.

Аналіз особливостей відтворення дискурсивних маркерів дав змогу виявити такі перекладацькі прийоми: переклад словниковим відповідником, варіантним відповідником, функціональним відповідником, а також граматичні, лексичні та комплексні лексико-граматичні трансформації. Розглянемо детальніше виявлені способи перекладу дискурсивних маркерів.

Переклад словниковим відповідником.

It made her think of the sea. Maybe that was the way out. – Та все ж він навів думки про море. Може, це й є шуканий вихід.

У наведеному фрагменті прикладом для розгляду є дискурсивний маркер **maybe**, який англійсько-український словник перекладає як «може». Перекладач використовує відповідник, що, на нашу думку, є правильним, оскільки ця лексема є чітко визначеним перекладним еквівалентом у цільовій мові.

Переклад варіантним відповідником.

Неоднозначні слова мають кілька перекладних відповідників відповідно до кількості їхніх значень (лексико-семантичних варіантів). Відповідники неоднозначного слова називаються варіантними відповідниками. Під варіантним відповідником мається на увазі один із можливих варіантів перекладу слова. Варіантний відповідник передає, як правило, якесь одне значення слова вихідної мови, тобто кожний варіантний відповідник є перекладним еквівалентом якогось одного лексико-семантичного варіанта багатозначного слова.

Наприклад, лексема «mind», вжита як дієслово, має такі лексико-семантичні варіанти (значення): to object, to dislike, to become aware of, to pay attention to. Відповідно, кожний із цих лексико-семантичних варіантів має свій перекладний еквівалент, тому можна говорити, що слово «mind» має такі варіантні перекладні відповідники: заперечувати, мати щось проти, пам'ятати, мати на увазі. Наприклад:

– *Mind you, Princess, if the lords of the Seven Kingdoms have the wit the gods gave a goose, it will never come to that. The riders have no taste for siegecraft. I doubt they could take even the weakest castle in the Seven Kingdoms, but if Robert Baratheon were fool enough to give them battle...*

– *Майте на увазі, принцесо: якщо панство Семицарства матиме хоч стільки розуму, скільки боги дали курці, то цього ніколи не станеться. Наїзникам не до смаку облога мурів. Сумніваюся, що вони зможуть узяти приступом хоча б один найслабший замок Вестеросу. Але якщо Роберт Баратеон остаточно здуріє і вирішить дати бій у полі....*

Варіантні відповідники – це найпоширеніший вид перекладних відповідників, оскільки більшість слів є неоднозначними, отже, потребують під час перекладу вибору або утворення відповідника лексико-семантичного варіанта слова, що можна проілюструвати також наступним прикладом, де фраза «just for a moment» була відтворена за допомогою варіанта лексеми «moment» – «мить», відібраного з таких можливих альтернатив: момент, мить, хвилина:

Just for a moment, he thought he saw a flicker of doubt in her eyes, but what she said was, "Why would Petyr lie to me?"

На якусь мить він, здавалося, побачив у її очах возник сумніву. Але мовила вона інше: – Навіщо Петир став би мені брехати?

Переклад функціональним відповідником.

Функціональний аналог – мовна одиниця вихідної мови, що передається такою одиницею цільової мови, яка викликає подібну реакцію в зарубіжного читача. Такий аналог фіксуємо в перекладі дискурсивного маркера «well» в таких прикладах:

– *Well, I told her she could bloody well find herself a new Knight of the Gate. Black fish or no, I am still a Tully. I shall leave for Riverrun by evenfall.*

– *Що поробиш... Хай пошукає собі іншого дурня стояти на воротах в залізних чоботях. Так їй і сказав. Чорний там чи який, а я з роду Таллі. До вечора вирушаю на Водоплин.*

His face wrinkled up. "Well, whoever he was, Lord Arryn wouldn't have him, or the other one, and I blame your lady sister for that"

Його обличчя пішло зморшками. – Та нехай. Хто б не був його батьком, а князь Арин не хотів брати ані одного, ані іншого.

Функціональний аналог як спосіб перекладу застосовується для однослівних дискурсивних маркерів.

Окрім зазначених способів перекладу, були зафіксовані граматичні, лексичні та комплексні лексико-граматичні трансформації.

Як відомо, до лексичних трансформацій входять такі перекладацькі прийоми: перекладацьке транскрибування й транслітерація, калькування й лексико-семантичні заміни (конкретизація, генералізація, модуляція). До найбільш поширених граматичних трансформацій належать такі: синтаксичне уподібнення (дослівний переклад), членування речення, об'єднання речень, граматичні заміни (форми слова, частини мови або члена речення), додавання, вилучення. До комплексних лексико-граматичних трансформацій належать антонімічний переклад, експлікація (описовий переклад), смисловий розвиток і компенсація.

Лексико-граматичні трансформації.

1. Компенсація:

Компенсація – це спосіб перекладу, що застосовується тоді, коли деякі смислові елементи й стилістичні особливості неможливо відтворити достовірно. Щоб не втратити значення повністю, в тексті перекладу використовуються елементи іншого типу, наприклад:

"I wonder. Expect nothing of Walder Frey, and you will never be surprised."

– *Дзуськи. Не чекай нічого певного від Вальдера Фрея, і уникнеш неприємних несподіванок.*

"Did you see any blood?" "Well, no," Will admitted.

– *Ти бачив кров? – Ну, теє... ні, – визнав Віл.*

2. Цілісне перетворення:

Прийом цілісного перетворення можна визначити як перетворення окремого слова, а часом і цілого речення. Причому перетворення відбувається не за елементами, а цілісно, наприклад:

"Well, if the price for Robert's company is an infestation of Lannisters, so be it. It sounds as though Robert is bringing half his court."

– *Що ж поробиш... коли я не можу бачити Роберта без зграї Ланістерів на хвості, то нехай. Виходить, Роберт везе до нас трохи не половину свого двору.*

Таку ж трансформацію спостерігаємо в наступному прикладі, де дискурсивний маркер «I hope» відтворено за допомогою лексеми «наче»:

"You were thinking Lady Catelyn would reward you for your help, perhaps even take you into her service. Here, that should do, I hope. Do you have a flint?"

– *Ви гадали, що пані Кетлін нагородить вас за допомогу, ба навіть на службу до себе візьме. Ось, хмизу **наче** вистачить. Маси кременя?*

Прийом цілісного перетворення застосований у перекладі дискурсивного маркера «I mean» в наступному прикладі:

"Lannister. I didn't see – I mean, I thought I was alone."

– *Ланістере. Я не бачив... **тобто**, я думав, що я тут сам.*

3. Смисловий розвиток:

Прийом смислового розвитку полягає в заміні словникового відповідника під час перекладу контекстуальними, лексично пов'язаними з ним словами, наприклад:

Varys giggled like a little girl. "Oh, yes. I suppose I am guilty. I hope you forgive me, kind lady."

*Варис захихотів, наче мале дівчисько. – О так, мушу схилити **винувату** голову і сподіватися на ваше пробачення, моя добра пані.*

4. Описовий переклад:

Прийом перекладу нових лексичних елементів вихідної мови, коли слово, словосполучення, термін чи фразеологізм замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього слова або словосполучення, наприклад:

“They do know how to kill. **Otherwise** I’d have no use for them at all.”

– О так, вбивати вони вміють. Бо навіть б вони мені здалися, **якби не вміли?**

5. Антонімічний переклад:

Антонімічний переклад виконується за формулою подвійного заперечення, подвійної контр-адикторності, наприклад:

Small wonder; she was barefoot and dirty, her hair tangled from the long run through the castle, clad in a jerkin ripped by cat claws and brown rough-spun pants hacked off above her scabby knees.

І не диво: боса і брудна, волосся сплутане після біганини замком, вбрана у камізельку, подерту котячими кігтями, та бурі полотняні штани, обрізані трохи вище побитих колін.

Окрім проаналізованих вище методів перекладу, спостерігаємо їхнє поєднання у відтворенні окремих дискурсивних маркерів:

1. Антонімічний переклад + цілісне перетворення:

“Septa Mordane”, Jon told her. **“I don’t think she’d like Nymeria helping, either”**.

– Вочевидь, септі Мордані є діло, – відзначив Джон. – **До речі**, Німерія теж не без вини.

2. Членування висловлювання + смисловий розвиток:

“Water”, she told them, “a flagon of water, cold as you can find it. And fruit, **I think. Dates.**”

– Води, – наказала вона, – глек води, найхолоднішої, яку знайдете. І якихось плодів. **Хай будуть фіги.**

3. Вилучення + антонімічний переклад:

“Surely you did not think I’d forgotten about your sweet innocent, my lord? The queen most certainly has not.”

– **Ви гадаєте**, я забув про ваше невинне дитя, пане? Королева, будьте певні, не забула.

Лексико-семантичні трансформації вживаються для відтворення всіх видів дискурсивних маркерів.

Висновки і пропозиції. Дискурсивні маркери є переважно неповнозначними мовними одиницями, а також лексемами, що втрачають вихідне семантичне й граматичне наповнення під час вживання у ролі дискурсивних маркерів, тобто піддаються явищам десемантизації та деграмації.

Відсутність чітко вираженої лексичної семантики дискурсивного маркера не тільки не знижує його ролі у висловлюванні, але, навпаки, актуалізує когнітивний процес інтерпретації дискурсивного маркера й пов’язаного з ним сегмента у висловлюванні в термінах його когнітивно-функціонального потенціалу. Дискурсивні маркери, незважаючи на переважну неповнозначність, є когнітивними регуляторами в дискурсі, що забезпечують коректність інтерпретації повнозначних, семантично навантажених елементів висловлювання реципієнтом, а також встановлюють коректні логічні зв’язки між повнозначними елементами.

Оскільки семантичне значення деяких дискурсивних маркерів є досить «розмитим», їх відтворення українською мовою ставить складне завдання перед перекладачем. Результати проведеного дослідження дають змогу стверджувати, що дискурсивні маркери в романі «Гра престолів» були відтворені здебільшого за допомогою граматичних трансформацій (22%) та варіантного відповідника (21%). Частими є також випадки застосування словникового відповідника (19%) та лексико-граматичних трансформацій (18%). Найменш представленими є лексичні трансформації (1%), адже, як правило, вони поєднуються з граматичними трансформаціями.

Список літератури:

1. Мартін Дж. Гра престолів. 2012. DOI: https://vk.com/doc139281853_437173211?hash=da556f7a4c2a9d155f&dl=90e2b4a4fb63b60b31
2. Martin G. A Game of Thrones. 2011. 864 p.
3. Helt M. Discourse marker and stance adverbial variation in spoken American English: A corpus-based analysis : Ph. D. Dissertation in Applied Linguistics. Nau, 1997. 245 p.
4. Поворознюк Р. В. Лінгвокультурологічні особливості протокольних промов у оригіналі та перекладі (на матеріалі українських та американських текстів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2004. 20 с.

ПЕРЕДАЧА ДИСКУРСИВНЫХ МАРКЕРОВ В ПЕРЕВОДЕ РОМАНА ДЖ. МАРТИНА «ИГРА ПРЕСТОЛОВ» НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК

Статья посвящена комплексному исследованию способов перевода дискурсивных маркеров на материале романа Дж. Мартина «Игра Престолов». Дискурсивный маркер – это лингвокогнитивный феномен, т.к. его функционирование в языке является необходимым условием и способом когнитивного регулирования дискурсивного взаимодействия. В статье особое внимание обращается на анализ комплексных трансформаций, которые используются при переводе дискурсивных маркеров. Анализ частотности использования переводческих трансформаций показывает самые часто используемые трансформации при переводе дискурсивных маркеров с английского языка на украинский.

Ключевые слова: перевод, дискурсивный маркер, переводческие трансформации.

SOME WAYS OF DISCOURSE MARKERS RENDERING IN THE UKRAINIAN TRANSLATION OF G. MARTIN NOVEL “GAME OF THRONES”

This article deals with a complex research of rendering discourse markers from English into Ukrainian on the basis of the famous George Martin’s novel “Game of Thrones”. Discourse marker is a lingual and cognitive phenomenon, because its functioning in the language is necessary in order to regulate discourse interaction. The analysis of the complex translation transformations (used in the process of translation discourse markers) is given in the article. Also, some most frequent translation transformations are determined and analyzed in the article.

Key words: translation, discourse marker, translation transformations.